

УДК 323.21

Букорос Т.О.,

к.політ.н., доцент, доцент кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін ННІМП ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», м. Київ.

ДОВІРА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЛАДНИЙ РЕСУРС ТА ЦІННІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена аналізу політичної довіри. Визначається складність тлумачення поняття політичну довіру, що пояснюється діалектикою суб'єктивного і об'єктивного, багатоплановістю природи довіри. Стверджується, що впровадження цінностей демократичної політичної культури формує новий вид соціальної та політичної комунікації в суспільстві і готує громадськість до діалогу, в результаті якого відбувається легітимація самої влади.

Піднімається проблема політичної довіри як чинника суспільно-владного взаємодії.

Ключові слова: політичні цінності, політична довіра, довіра до влади, політична комунікація, партнерська взаємодія, політичні мережі.

Bukoros T.

Ph.D., associate professor of Project Management and General Disciplines department, Educational and Research Institute of Management and Psychology, SHEI «University of Educational Management», Kyiv

TRUST AS A STRATEGIC RESOURCE AND VALUE OVERBEARING

Summary. This article devoted to analysis of political confidence as constituent of social capital conceptions. Determine the complexity of interpretation of political trust, which is due to the dialectic of subjective and objective, multifaceted nature of trust. Implementation values of democratic political culture creates a new kind of social and political communication in society and prepare the public for a dialogue, which results in the legitimation of the government

The author raises the issue of political confidence as factor of cooperation of society and state power.

Keywords: політичні цінності, політична довіра, довіра до влади, політична комунікація, партнерська взаємодія, політичні мережі.

Постановка проблеми. Цінності визначають зміст, якість та засоби політики, виступають основою цілепокладання. Не зважаючи на важливість

даного фактору, у політичній практиці існує значна кількість проблем ціннісного характеру, зокрема свого загострення такі питання набувають у періоди політичних перетворень, реформ та різних етапів розвитку політичної сфери суспільства.

У політико-практичному ракурсі дослідження ціннісних основ політичної діяльності дає напрямки та шляхи удосконалення перебігу трансформаційних змін політичної системи. У науково-прикладному – дає можливість поглибити розуміння цих процесів, узагальнити емпіричний матеріал для створення теорії суспільних перетворень. У теоретичному ракурсі дослідження ціннісного виміру політичної діяльності сприяє формуванню системи теоретичних уявлень, які будуть пояснювати соціально-політичні перетворення саме з погляду ціннісного аспекту. Тому дане дослідження є актуальним і своєчасним.

Мета статті – визначити сутність поняття «політична довіра» в контексті ресурсу врегулювання політичних криз, подолання політичної відчуженості, налагодження системи політичного управління та громадсько-владної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні політизація суспільного життя та стан постійної політичної напруги є невід’ємними характеристиками сучасних суспільств. В таких умовах ставлення до феномену політичної довіри як до соціально-політичної проблеми набуває особливого значення як для розуміння ходу суспільних трансформацій, так і для формування органами влади ефективної політики.

Складність тлумачення поняття політична довіра обумовлюється діалектикою суб’єктивного та об’єктивного, багатоплановістю природи довіри, міждисплінарністю проблеми.

Критерієм виникнення міжособистісної довіри є орієнтування суб’єкта на взаємність, безпеку та надію, справедливість. В політичному просторі довіра наділена такими ж характеристиками, потребує таких же умов для існування та реалізує такі ж самі функції, як і в міжособистісному

спілкуванні. Виконує когнітивну, комунікативну, регулятивну, стабілізуючу функції. Деякі з функцій довіри та умов її конструювання є більш значущими та формоутворюючими саме в політиці.

Аксіологічна складова феномену політичної довіри розглядається через значущі для людини політичні цінності. Тлумачення поняття «політичні цінності» також багатогранне. В основному їх розглядають як «об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до задовольняючих її соціальні потреби, інтереси і які залучає до сфери своєї життєдіяльності» [1, с. 644]. Ґрунтовне дослідження системи політичних цінностей здійснено польськими політологами М.Карватом і В.Мілановським [8].

Цінності це базові стимули політичної довіри. Конституювання цінностей системно відбувається на рівні взаємодії «індивід – соціум – держава», де цінності виступають загальнообов'язковими нормами соціального існування, що формують з сукупності індивідів цілісну та єднісну соціальну систему суспільства. При цьому механізм влади як соціально-історичний феномен є похідним від цінності, інтересів і потреб людини. [2, с. 10]. Власне довіра є цінністю в політиці, а для якісних характеристик політичних відносин і процесів аксіологічна складова є первинною. Вона міститься в площині політичної культури суб'єктів процесу взаємодії і суспільства в цілому, оскільки довіра може бути як персоніфікованою – до конкретних індивідів, державних службовці, так і направленою на соціальні та політичні інститути. Впровадження цінностей демократичної політичної культури формує новий вид соціальної та політичної комунікації в суспільстві та готує громадськість до діалогу, в результаті якого відбувається легітимація самої влади. Як зазначав К. Дейч, легітимність виникає з різноманітних форм сполучення цінностей: «по-перше, сполученості політичних дій з пануючою в цій спільноті системою цінностей, по-друге, сумісності загальних цілей та практики з приватними цілями та особливостями індивідів [Див.: 2, с. 113].

Дослідники соціальної психології розглядають такі типи довіри: як надійність і відчай, результат безвихідності. Хоча не всяка довіра є цінністю «Бувають такі ситуації, коли довіряти (хоча б психологічно) вигідніше, ніж не довіряти, незважаючи на можливі розчарування. Часто буває, що просто немає іншого виходу.» [3].

На підтримку такого прояву феномену довіри є ідея професора релігієзнавства, старшого наукового співробітника Інституту культури, релігії і міжнародної політики Бостонського університета А. Селігмена: «наявність довіри є істотним компонентом усіх сталих суспільних відносин» і що «... проблема встановлення довіри, точніше генералізованої довіри, визначає специфіку сучасності». Початковим моментом формування системи громадської довіри він вважає довіру на первинному міжособистісному рівні, генералізація якого створює довіру до влади, уряду, суспільства в цілому. А фактором, який підтримує громадську довіру на достатньому рівні, є «обов'язкове виконання обіцянок» [4, с. 7–11]. Селігмен поступово уточнює: «довіра – це щось таке, що входить до соціальних відносин, коли є можливість для відхилення від ролей, те, що певною мірою може бути назване відкритим простором ролей і рольових очікувань». Довіра, на думку цього вченого, зароджується на межі системи, в тих її зазорах, у тому метафізичному просторі між ролями, у тій сфері, де ролі підлягають розгляду та інтерпретації. А. Селігмен вважає, «що центральним у визначенні довіри (на протилежність впевненості) є те, що довіра втягує людину у відносини, де дія, характер і наміри іншої людини не можуть бути посвідчені. При такому розумінні людина довіряє або змушена довіряти, краще сказати – схильна довіряти, – у випадку, коли вона не може знати, коли у неї немає можливості точно зрозуміти або перевірити іншу людину, і тому немає іншого вибору, тільки довіряти». [4, с.17].

В сучасну епоху довіра виникає як специфічна форма генералізованого обміну, як складова системи безумовних понять, котра притаманна суспільству, що регулює не тільки сферу неформальних і приватних

взаємодій, але і більш формальні, публічні та інституалізовані сфери, такі як державний устрій та економіку.

Довіра є елементом правопорядку в суспільстві. Підтвердження такого є наявність присяг, клятв. Відомий російський правознавець, соціолог, філософ і громадський діяч І.О. Ільїн у першій половині ХХ ст. сформулював «три аксіоми правової свідомості». Відповідно до цих аксіом справжній громадянин, по-перше, має почуття власної гідності, що не дає йому змоги миритися з неправдою, яка свідчить про брак поваги до себе, мужності та довіри; він поважає духовне начало в собі самому. По-друге, справжній громадянин володіє внутрішньою свободою, на основі якої побудована самостійна дисципліна, і у ставленні інших членів суспільства має повагу та довіру. Проте автономія може бути перетворена на недугу свавілля, що особливо небезпечно в ситуації з державним діячем. «Сваволя є недугою автономії, вона перетворює волю на свавілля, підриває авторитет влади і довіру до неї та готує державне розкладання». По-третє, це взаємна повага і довіра. «Взаємна повага і взаємна довіра перебувають в основі будь-яких правовідносин – і приватних, і публічних; вони пов'язують і громадян один з одним, і громадян з владою, і владу з громадянами». Взаємна повага і довіра народу та влади є необхідною основою державного буття, суспільства та правопорядку. «Істинна повнота поваги завжди супроводжується повнотою довіри. І.О. Ільїн стверджує, що «за розсудом того, хто довіряє, розглядає в тому, кому довіряє, не просто духовну істоту, але саме волю до об'єктивно правильної поведінки... Це означає, що довіра припускає духовну осудність людини, тобто здатність розрізнити «краще» й «гірше», вимірювати цими мірками свої стани й дії, вибирати краще та визначати свою поведінку здійсненим вибором та рішенням. «Довіра стверджує найбільш благе волеспрямування в душі людини...» І.О. Ільїн вказує, що істинна довіра є цілісною, вона стосується не тільки розумної волі, а й несвідомих настроїв. На його думку, довіра до влади лежить у самій основі правопорядку, а недовіра до неї є початком її повалення. «Нормальна правосвідомість

стверджує, що держава за своєю ідеєю є жива система загальної довіри». Якщо ці аксіоми правосвідомості стають основою державного та правового життя, то вони забезпечують суспільне і державне процвітання [5, с. 308–385].

Мережевий підхід до політики значно актуалізував ідею довіри та її значення в суспільно-політичному процесі. Його поява була своєрідною відповіддю на зміни, що відбувалися у політичній сфері, зокрема такі, як виникнення суспільства, в основі якого перебувають організовані спільноти; зростання кількості учасників політичного процесу, посилення тиску на державні органи влади з боку значної кількості політичних акторів; розмивання межі між публічним та приватним – органи державної влади все більше входять у зв'язки з громадянським суспільством для налагодження неформальних контактів тощо [див.: 6, с. 72–89.].

Американський соціолог, політолог та історик Ч. Тіллі характеризував мережі довіри: «в них здійснюються різноманітні зв'язки, головним чином, довговічні та міцні, які люди зав'язують стосовно цінних, важливих та довготривалих ресурсів та підприємств, піддаючись ризику можливого злочину, помилок та невдач із боку інших людей» [7, с. 232]. Мережі довіри в суспільно-політичному процесі виступають своєрідним стимулом громадської діяльності, а, отже, і є умовою демократії. Інтегрування мереж довіри в публічну політику відбувається за допомогою таких процесів, як розпад відокремлених мереж довіри, інтеграція раніше відокремлених мереж довіри та створення нових, пов'язаних із політикою мереж довіри. «Вони необхідні, тому що інакше у громадян немає стимулів справлятися з провалами демократичної політики, тому вони з легкістю будуть покидати публічну політику, коли вона їх не буде задовольняти. Інтегрування мереж довіри спонукає громадян обирати право голосу та лояльність замість виходу з політики. Протилежні вказаним процеси виводять мережі довіри з публічної політики» [7, с. 120].

Таким чином, можна говорити, що взаємодія держави та громадянського суспільства в ціннісному вимірі є діалектичною опозицією пріоритету «влади – свободи» [8, с. 120]. Громадянське суспільство постає базисним механізмом узгодження ціннісних пріоритетів суспільного розвитку на шкалі бінарної опозиції «влада – свобода», унаслідок дії якого формується той політичний режим, цінностям якого найбільшою мірою відповідає пануюча в цьому суспільстві система цінностей.

Висновки. Надзвичайну напругу суспільно-політичним процесам складає фактор недовіри. Недовіра значною мірою ґрунтується на порушенні суб'єктами політики даних обіцянок, суперечливих заявах, відсутності чітких політичних (ідеологічних) позицій, девальвації слів-символів, популізмі, явній відсутності правди в комунікаціях та справедливості в політичній практиці.

Одним з векторів розповсюдження недовіри є відсутність діалогу, взаємодії між владою та громадськістю. Однозначно можна сказати, що в цілому такі процеси стримують розвиток громадянського суспільства, формування громадянської солідарності та базової довіри. Зазвичай такі проблеми постають тоді, коли ціннісні системи і світоглядні установки вступають у конфлікт з реальністю, що призводить до розриву між ставленням до демократії та громадянського суспільства та їх можливостями.

Для вирішення цієї проблеми необхідно запроваджувати нові комунікативні технології політичного управління, які б укріплювали довіру до органів влади та інших суспільно-політичних організацій.

У демократичному суспільстві головними ціннісними ознаками соціально-політичної комунікації як механізму взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства є «об'єднання, визнання, комунікація, взаєморозуміння, довіра» [9, с. 119]. Існують різноманітні моделі соціально-політичної комунікації, але найважливіше у комунікаціях це ефект, результат, досягнення мети комунікацій. Дослідники демократичних систем

наполягають, що політична стабільність у будь-якій країні значною мірою обумовлена регулюванням соціально-політичних комунікацій.

Процеси, спрямовані на підвищення рівня політичної культури суспільства також будуть сприятливими для зміцнення довіри до суспільно-політичних інститутів. Політична культура – достатньо замкнута система, пов'язана з об'єктивними та суб'єктивними факторами, і для того, щоб прискорити демократичні реформування, на цей процес потрібно цілеспрямовано впливати всім суб'єктам демократичного процесу, і держави в першу чергу, оскільки довіра є стратегічним ресурсом влади.

Надскладне і актуальне завдання стоїть перед українським політикумом: повернення та відновлення важливого стратегічного ресурсу – довіри. Репутаційна криза влади має бути подолана відновленням довіри у короткостроковій перспективі. Дане завдання можна вирішити конкретними, зрозумілими для суспільства, корисними діями, виконаними зобов'язаннями. Відновлення та укріплення довіри суспільства до влади, отримання кредиту довіри для реалізації реформ, які потрібні країні – це перспективні стратегії іміджевих заходів для сучасних політичних проєктів.

Отже, політичну довіру можна розглядати як своєрідний ресурс у врегулюванні політичних криз, подоланні політичної відчуженості, налагодженні системи політичного управління, як основу громадсько-владної взаємодії, джерело сили влади та показник її ефективності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філософія політики : Короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд. : Андрущенко В. П. та ін. – К. : Знання України, 2002. – 670 с., с. 644
2. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія / Олександр Радченко – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 380 с.

3. Погорелий С.С. Довіра до державної влади як категорія політичного управління / С.С.Погорелий // Держава та регіони, Серія: Державне управління 2010 р., № 3, с. 100-105
4. Селигмен А. Проблема доверия [Перевод с англ. И. И. Мюрберг, Л. В. Соболевой.] М.: Изд-во Идея-Пресс, 2002. – 200 с.,
5. Ильин И.А. О сущности правосознания: Собр. соч. – М., 1994. – Т.4.
6. Богуславська К. Становлення та розвиток мережевого підходу до вивчення політичних процесів / К. Богуславська // Політичний менеджмент. – 2006. – №4 (19). – С. 72–89
7. Тилли Ч. Демократия / Чарльз Тилли ; [пер. с англ. Т. Б. Минской]. – М. : Наука, 2007. – 263 с.
8. . Gilley В. Is Democracy Possible? / Bruce Gilley // Journal of Democracy – January 2009. – Volume 20 – № 1 – P. 114–127.
9. Новак В. Проблеми формування державно-громадської взаємодії / В. Новак // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (31 травня 2005 р.. Київ). – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – Т.1. – С. 115–122.

Матеріали подано в авторській редакції